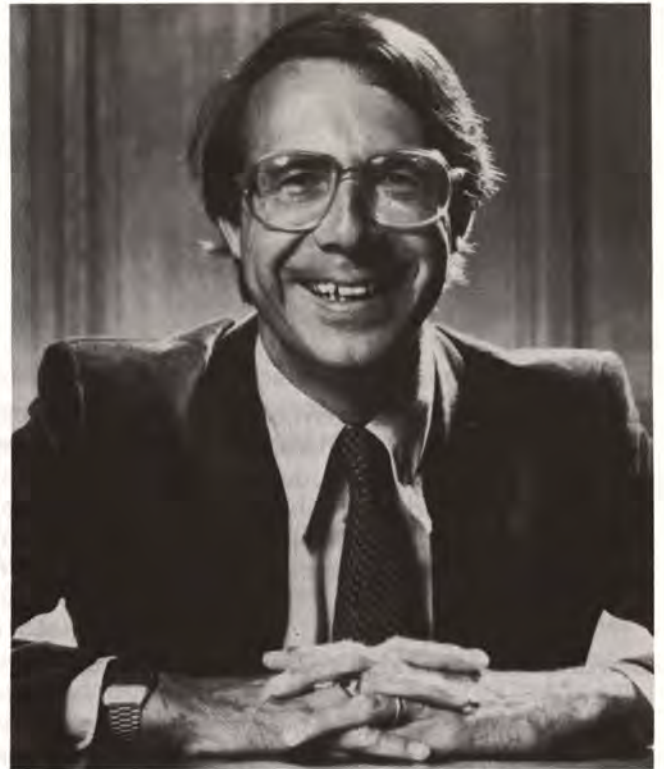

Interview met Laurens Jan Brinkhorst Ik heb grote twijfels over de rol van D66 in een CDA- PvdA-coalitie

JAN HOEKEMA
HANS JEEKEL

'Het etiket 'pragmatisme' is altijd een vervalsing van de werkelijkheid geweest'

Hoe geschikt is D66 om aan een regering deel te nemen?

D66 heeft altijd een inwendige spanning vertoond op dit punt. Opgericht als hervormingsgezinde partij, hebben we macht nodig om die hervormingen te kunnen doorvoeren. Voor het begrip 'macht' is D66 echter altijd bang geweest. Het is de tegenstelling tussen wat Max Weber noemde 'Verantwortungsethik' en 'Gesinnungsethik', die hier speelt. Ik heb in de 23 jaar dat ik lid ben van D66 met hartstocht gepleit voor 'Verantwortungsethik'. Dat houdt in dat ieder politiek handelen moet worden getoetst op zijn effecten. Als het effect nul is, ben je naar mijn gevoel a-politiek bezig. Met 'ehthiek' bedoel ik dat we een partij met waarden zijn. Het etiket 'pragmatisme' dat ons is opgeplakt, is altijd een vervalsing van de werkelijkheid geweest. Het pragmatisme van D66 heeft namelijk uitsluitend betrekking op onze manier van handelen, van bemiddelen en zeker niet op de waarden die wij vertegenwoordigen!

'In de periode 81-82 werden wij fijngegreven tussen twee molenstenen'

Heb je moeite met het compromis-karakter van politiek bedrijven in Nederland en de rol van D66 daarin? Zijn wij niet altijd de kleinste en dus de bijwagen, of bouwen we juist bruggen?

Dat is natuurlijk steeds weer het dilemma. Ik was fractievoorzitter in de enige echte coalitie waarin we hebben gezeten. In de periode 73-77, waarin ik staatssecretaris was, had D66 eigenlijk geen eigen gezicht. Ik heb er altijd voor gepleit in een coalitie te functioneren waarin je ook het machtswoord kunt spreken, ofwel een inhoudelijke brugfunctie kunt vervullen.

Om het maar scherp te formuleren: ik heb grote twijfels over de rol van D66 in een CDA-PvdA-coalitie. Die twijfels zijn op hun plaats als je kijkt naar de periode 1981-1982 toen we werden fijngegreven tussen twee molenstenen. Beide partijen hadden redenen om D66 zo klein mogelijk te houden. In de verhouding PvdA-CDA kunnen wij onvoldoende nieuwe componenten inbrengen. Globaal geschetst: op economisch gebied staan wij wel tussen PvdA en VVD in, maar veel minder tussen PvdA en CDA, waar corporatistische elementen spelen. In die spanningsverhouding hebben wij geen eigen rol. We worden aan de ene kant getrokken richting PvdA, waar het gaat om bijvoorbeeld vragen van inkomensgelijkheid; aan de andere kant staan wij wat betreft een marktconforme benadering dicht bij het CDA, maar dat is geen echte tegenstelling. Op het ethische vlak zullen wij ons nooit bij het CDA kunnen aansluiten, zijn wij zelfs de antithese van het CDA. Daar is echter het onderscheidend vermogen tot de PvdA weer onvoldoende groot om een eigen weg te kunnen gaan. Vandaar dat ik, ideologisch gezien, in zo'n coalitie geen wezenlijke rol zie voor D66. Het is wat anders als je voor de machtsvraag nodig bent. Iedere coalitie, iedere partij neemt net zo veel partijen aan boord als nodig is voor de meerderheid. Als je niet aan boord wordt genomen om die reden, loop je snel het gevaar een bijwagenrol te vervullen.

'Ik pleit niet voor aansluiting bij een coalitie CDA-VVD'

Komt D66 dan eigenlijk alleen maar, of het best tot zijn recht in een coalitie met de VVD?

De machtsituatie komt wellicht het sterkst tot uiting in een relatie met CDA en VVD. Die combinatie ligt nog altijd heel moeilijk in D66, omdat men vreesde—niet ten onrechte—dat men te weinig inbreng had. Interessant is dat dat niet altijd het geval hoeft te zijn. Kijk naar onze

invloed in de coalitie in 81-82 en vergelijk die met die van bijvoorbeeld 'Det Radikale Venstre' (de Deense radicaal-liberalen, red.), dat jarenlang met de sociaal-democraten oppositie voerde en nu is toegetreden tot een 'burgerlijke' regering. Dat legt ze naar mijn indruk geen windeieren, juist omdat ze de radicaalste partij zijn in die coalitie en veel invloed hebben. Begrijp mij goed: ik voer geen pleidooi voor aansluiting bij een coalitie CDA-VVD, zeker ook ik kijk naar de issues waarop nu is gebroken. Als CDA en VVD de meerderheid hebben, dan ligt het uiteraard anders: dan hebben ze ons helemaal niet nodig. Dat geldt ook voor een PvdA-CDA-coalitie met een overweldigende meerderheid.

'Een zekere suïcidale neiging is ons nooit vreemd geweest'

In hoeverre zijn jouw denkbeelden gekleurd door de bittere ervaringen in 81-82? Ligt het nu niet anders met een homogener CDA-PvdA-beleid?

Uiteraard wordt iedereen getekend door zijn eigen ervaringen, maar zowel CDA als PvdA zijn zeer machtsgerichte partijen. In dat opzicht vertonen zij ook een grote mate van homogeniteit, namelijk als het gaat om het overleven. Meer dan de VVD waar individualistischer politiek wordt bedreven en zeker veel meer dan D66 waar een zekere suïcidale neiging ons nooit vreemd is geweest. Aan solidariteit heeft het ons op beslissende momenten wel ontbroken.

'Wij hebben onszelf destijds voor het blok gezet'

Waarom ging het in 81-82 mis? Hadden we niet mee moeten regeren?

Wij hebben onszelf destijds voor het blok gezet. Het was ondenkbaar dat men zonder D66 zou gaan regeren. De PvdA had verloren, het CDA was stabiel, de coalitie CDA-VVD had haar meerderheid verloren. Wij hadden zelf de andere coalitie, die met CDA en VVD, uitgesloten: dus kwamen we vanzelf in deze coalitie terecht. Bovendien was het economisch gezien een zeer moeilijke tijd en was de PvdA toen niet bereid maatregelen te treffen die ze nu wel zou aanvaarden. Mogelijk ligt het anno 1989 gemakkelijker dan toen.

'In andere landen werken liberale partijen vaak meer met elkaar samen'

Hoe zou onze eventuele oppositierol zijn ten opzichte van een kabinet CDA-PvdA?

Dat zou een aparte positie zijn ten opzichte van wat in feite een zuivere rooms-rode coalitie is, zoals wij die in

de eerste jaren na de oorlog vaak zagen. Zo'n coalitie zou zeker een stuk stabiliteit vertegenwoordigen. Aan de andere kant zou, met name daar waar het gaat om nieuwe vraagstukken op het ethische vlak, relatie individu-samenleving, een dergelijke coalitie een onvoldoende bijdrage leveren. Dat geldt wellicht ook voor de buitenlandse politiek, waar wij voor nieuwe openingen staan in de oost-west-verhouding. Tenslotte is er het milieuvraagstuk. Op die punten zie ik nog niet direct een werkelijk homogeen CDA-PvdA-beleid. D66 zou bij dit laatste punt als groene partij een voortrekkersrol moeten spelen.

Je kunt je ook een ander soort kabinet voorstellen met veel lossere regeerakkoorden. Ik kan mij tenslotte ook zeker een oppositierol voor VVD en D66 voorstellen. Dat zou de weg vrij kunnen maken voor een kabinet, daaropvolgend, van PvdA, VVD en D66. Die coalitie is altijd moeilijk geweest omdat VVD en D66 altijd aan de andere kant van elkaar hebben gestaan. In andere landen werken liberale partijen vaak meer met elkaar samen, bijvoorbeeld in Italië (republikeinen en liberalen, red.).

'Je moet als D66-bewindsman in grote mate een olifantshuid hebben'

Is het nuttig om in een 3-partijencoalitie een vice-premiere claimen?

Ja, zeker voor de visualisering is het belangrijk om duidelijk te maken dat het een drie-partijencoalitie is. Het moet echter niet ten koste gaan van andere ministersposten.

Hoort de politiek leider in de Kamer of in het kabinet?

Dat hangt van de constellatie af. Ik geloof niet erg in theorieën op dit vlak. Wiegel was politiek leider van de VVD toen hij in het kabinet zat, De Korte was dat niet. Hans van Mierlo zal ongeacht de plaats die hij inneemt, het politiek leiderschap vervullen.

Uit het interview met Jan Terlouw kwam naar voren dat hij moeite had met de ruime en scherpe kritiek op D66-bewindslieden. Hoort dat bij onze 'licht suïcidale cultuur'?

Je moet als D66-bewindsman in grote mate een olifantshuid hebben. Bedenk echter dat het hele kabinet Van Agt-Den Uyl-Terlouw onder een slecht gesternte van start is gegaan. Het enige kabinet dat geen regeringsverklaring kon opstellen. Er moesten wezenlijke economische maatregelen worden genomen. Jan weet dat ik hem daarin altijd heb gesteund. Het niet-weglopen onder moeilijke omstandigheden heeft ons zeker stemmen gekost in 1982. Ik heb daar geen kater

aan overgehouden, omdat het ging om 'Verantwoordingsethiek' versus 'Gesinnungsethiek' oftewel weglopen.

'Dat was bijvoorbeeld het probleem met Gruyters in het kabinet-Den Uyl. De enige D66-minister, maar in de partij zag je hem niet veel'

Hoe moet de relatie tussen fractie en bewindspersonen zijn?

Naarmate je machtspositie in het kabinet minder sterk is, moet de saamhorigheid tussen fractie en bewindsliden groter zijn. Ik geloof niet in theoretische modellen over dualisme, het hangt te veel van de constellatie af. Als er onvoldoende contact tussen de fractie en de ministers is, is het risico groot dat je hoort: nou, wij zien elkaar wel in de Kamer. Voor D66 als kleine partij is goed contact sowieso belangrijk, maar dat heeft eerder te maken met mijn opvatting over solidariteit, die in D66 de laatste jaren beter is ontwikkeld. We kijken nu ook meer naar wat goed voor de partij is.

Is dat geen anti-dualistisch standpunt? Onze gezindheid is toch dualistisch?

Natuurlijk. Ik wil de kritische en onafhankelijke opstelling van de fractie niet kwijt. Waar het om gaat is de bereidheid om naar elkaar te luisteren. Als de communicatie niet optimaal is, is de kans op aanvaringen groot. Ik pleit voor een duidelijk scheiden van verantwoordelijkheden, maar dat is iets anders dan het regelmatig aan elkaar uitleggen wat de problemen zijn.

Hoe zie jij de relatie met de partij? Via de fractie?

Gedeeltelijk. Het is voor D66-bewindspersonen van belang veel eigen informatie uit de partij te halen en andersom, juist om de spanning 'Gesinnung-Verantwortung' te overbruggen. Dat was bijvoorbeeld het probleem met Gruyters in het kabinet-Den Uyl. De enige D66-minister, maar in de partij zag je hem niet veel. Dat is een stuk beter geworden.

Zijn politiek adviseurs wenselijk als je bewindspersoon bent?

Vertrouwelingen ja. Dat behoeven niet per se politiek adviseurs te zijn.

Wanneer je in de politiek gaat, moet je je niet zo gauw persoonlijk gekwetst voelen.

Aan welke voorwaarden moet D66 zelf voldoen om in een kabinet te gaan zitten?

Duidelijk gemaakt moet worden wat je inhoudelijk wilt. Je moet verder zelfvertrouwen tonen. Ik heb altijd gevonden dat wij mank gaan aan een gebrek aan zelfvertrouwen. Wij laten gauw onze thema's afnemen als een ander er een keer over spreekt. Als wij weten en zeggen dat wij een milieupartij zijn en een minister van ons moet – alles afwegend – een beslissing nemen die daartegen in lijkt te gaan, dan moeten wij ons niet zo snel met as overgooien. Dat heeft ook te maken met solidariteit. Het heeft jaren geduurd om over dat soort conflicten in de partij heen te komen.

Staan we er nu beter voor als partij als het om regerings-

deelname gaat?

Ik denk het wel. Het is ook kwestie van volwassen worden. Wij hebben nu een stuk of 30 mensen met bestuurservaring (burgemeesters, wethouders e.d.). Toch blijft de partij altijd die spanning kennen tussen diegenen die sterk de nadruk leggen op verantwoordelijkheid en anderen die D66 meer zien als een expressie van een gezindheid en van zichzelf. Dat laatste kan tot vrijblijvendheid leiden: weglopen van de partij als het moeilijk wordt. Dat is gebeurd, zie ook het geringe aantal leden. Mensen zeggen te snel: 'ik herken me niet meer in de partij', of 'ik voel mij gekwetst.' Ik vind dat wanneer het over politiek gaat, je je niet zo gauw persoonlijk gekwetst moet voelen. Dat is ook een zelfoverschatting van je rol in de politiek. Ik denk dat we een ontwikkeling doormaken, maar dat, als D66 weer gaat regeren, er mensen zullen blijven die eenzelfde reactie hebben als de vorige keer.

'Het was geen fout om destijds EZ te nemen'

Hangt daarmee (met die onvolwassenheid) ook niet samen de neiging op met name congressen af te geven op andere partijen en weinig te vertrouwen op eigen kunnen?

Twee dingen. Iedere zichzelf respecterende partij moet duidelijk maken in welk opzicht zij van andere partijen verschilt. De kracht van D66 ligt voor mij in wat zij zelf vindt. Dat is ook een kwestie van persoonlijkheid. Ik heb in de jaren dat ik oppositie voerde natuurlijk veel in de clinch gelegen met de andere partijen, maar uiteindelijk zijn er veel debatten geweest over issues die D66 aandroeg. Daar win je ook mee, of het nu over Taiwan of over kernwapens gaat. Daar ligt ook de herkenbaarheid, die aan eigen visies moet worden ontleend. In de huidige constellatie zijn wij altijd de tweede oppositiepartij. Daar komt bij dat D66 niet heel sterk is in de macro-economische vraagstukken.

Welke posten moet D66 ambiëren?

Ik zou het erg interessant vinden om in de sociaal-economische driehoek een rol te spelen. Ik erken dat deze sector voor D66 tot nu toe niet direct een herkenningpunt is geweest. Ideeën en mensen moeten er toch wel zijn. De relatie economie-milieu wordt namelijk zeer cruciaal, de milieudimensie moet nu ook worden vertaald en geïncorporeerd in internationaal economisch en financieel beleid. Dáár ligt voor D66 bepaald een taak. Het zou ook een reden kunnen zijn om toe te treden tot een kabinet.

Het hangt dan van de kwaliteit van de personen af in hoeverre je herkenbaarheid krijgt. Het was dan ook geen fout om destijds EZ te nemen. We hebben alleen te kort geregeerd en zijn vanaf het begin vermalen tussen PvdA en CDA. Voor de betrokken bewindsman was het, laten we wel wezen, ook een heel nieuwe ervaring om zo'n zware managementrol op zich te nemen.

Wat is je voorspelling voor 6 september?

Ik zou heel tevreden zijn met 11 zetels.

En wat voor kabinet?

Liefst een kabinet dat openingen en nieuwe verhoudingen creëert.